

TỦ SÁCH THĂNG LONG
1000 NĂM

VŨ VĂN QUÂN
(Chủ biên)

TUYỂN TẬP ĐỊA BẠ THĂNG LONG - HÀ NỘI

ĐỊA BẠ HUYỆN GIA LÂM

TẬP 1

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI

Chỉ đạo thực hiện Dự án:
THÀNH ỦY - ỦY BAN NHÂN DÂN THÀNH PHỐ HÀ NỘI

Thường trực Hội đồng Tư vấn khoa học:

GS. VŨ KHIÊU - *Chủ tịch Hội đồng*

Ông HỒ QUANG LỢI - *Phó Chủ tịch Hội đồng*

PGS.TS. PHẠM QUANG LONG - *Phó Chủ tịch Hội đồng*

Hội đồng khoa học nghiệm thu bản thảo:

GS.TSKH. VŨ MINH GIANG - *Chủ tịch Hội đồng*

TS. NGUYỄN NGỌC NHUẬN - *Phản biện 1*

PGS.TS. TRẦN THỊ VINH - *Phản biện 2*

PGS.TS. NGUYỄN THỊ PHƯƠNG CHI - *Ủy viên*

PGS.TS. PHẠM THỊ THÙY VINH - *Ủy viên*

PGS.TS. NGUYỄN ĐỨC NHUỆ - *Ban Tư vấn sách Tư liệu - Tổng hợp, Ủy viên*

Ông LÊ TIẾN DŨNG - *Tổng Giám đốc - Tổng Biên tập NXB Hà Nội, Ủy viên*

Ông PHẠM QUỐC TUẤN - *Nguyên Chánh Văn phòng Dự án, Ủy viên*

Bà PHẠM THÙY DƯƠNG - *Phó Tổng Giám đốc NXB Hà Nội, Thư ký*

ThS. QUÁCH THỊ HÒA - *Phó Chánh Văn phòng Dự án, Thư ký*

Biên mục trên xuất bản phẩm của Thư viện Quốc gia Việt Nam

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội : Địa bạ huyện Gia Lâm / Vũ Văn Quân (ch.b.), Nguyễn Ngọc Phúc, Nguyễn Thị Thu Hương... ; Dịch: Nguyễn Ngọc Phúc... ; H.d.: Nguyễn Ngọc Phúc, Đỗ Hữu Thành. - H. : Nxb. Hà Nội. - 24cm. - (Tủ sách Thăng Long 1000 năm)

Thư mục: tr. 1121-1205

T.1. - 2019. - 1208tr.

ISBN 9786045542705

1. Địa bạ 2. Gia Lâm 3. Hà Nội

915.9731 - dc23

HNH0044p-CIP'

TỦ SÁCH THĂNG LONG
1000 NĂM

PGS.TS. VŨ VĂN QUÂN

(Chủ biên)

TUYỂN TẬP ĐỊA BẠ THĂNG LONG - HÀ NỘI

ĐỊA BẠ HUYỆN GIA LÂM

TẬP 1

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI - 2019

Dịch từ nguyên bản chữ Hán Nôm:

ThS. NGUYỄN NGỌC PHÚC - ThS. NGUYỄN THỊ THU HƯỜNG

Tham gia biên dịch:

ThS. TRẦN MINH ĐỨC - ThS. ĐINH THỊ THÙY HIÊN
ThS. ĐỖ DANH HUẤN - ThS. ĐẶNG BÍCH NGỌC - LƯU VĂN QUỲNH
ThS. TRẦN VĂN QUYẾN - ThS. NGUYỄN VĂN THANH
ThS. ĐOÀN THU THỦY - ThS. NGUYỄN THỊ XUÂN

Hiệu đính:

ThS. NGUYỄN NGỌC PHÚC - CN. ĐỖ HỮU THÀNH

Sách dẫn:

TS. LÊ THỊ MINH HẠNH
VŨ QUANG HUY

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Đôi với giới sử học, địa bạ là nguồn tài liệu có giá trị nghiên cứu trên nhiều phương diện. Với các thông tin phong phú về đất đai, địa bạ là bức tranh khá toàn diện về đời sống xã hội Việt Nam ở cả nông thôn và đô thị trong nửa đầu thế kỷ XIX với những nội dung về cảnh quan, quy hoạch không gian, quan hệ ruộng đất, tình hình sản xuất, canh tác của từng đơn vị hành chính cơ sở... Tuy nhiên, việc tổ chức dịch thuật, biên soạn địa bạ không hề đơn giản bởi khối lượng văn bản hết sức đồ sộ. Thêm vào đó, do đặc thù loại hình tư liệu, sách địa bạ không thể tuyển chọn như các loại sách tư liệu khác (hương ước, văn khắc, thần tích...) mà phải xuất bản toàn văn theo từng đơn vị hành chính mới phát huy hết giá trị về nghiên cứu.

Hạng mục Điều tra, sưu tầm tư liệu văn hiến Thăng Long, một nội dung trọng tâm của Dự án Điều tra, sưu tầm, biên soạn và xuất bản Tủ sách Thăng Long ngàn năm văn hiến, đạt thành quả là hàng trăm ngàn trang tư liệu quý thuộc các thể loại địa chí, hương ước, văn khắc, thần tích, địa bạ... đã góp phần làm phong phú thêm kho dữ liệu về văn hiến Thăng Long. Từ nguồn tư liệu này, ở giai đoạn I của Dự án Tủ sách, nhiều đầu sách tư liệu có giá trị được biên soạn và xuất bản như Tuyển tập Địa chí (3 tập), Tuyển tập Hương ước tục lệ, Tuyển tập Văn khắc Hán Nôm, Tuyển tập Thần tích... Riêng bộ sách Địa bạ cổ Hà Nội - Huyện Thọ Xương, Vĩnh Thuận (2 tập) xuất bản ở giai đoạn I mới chỉ bao gồm địa bạ khu vực trung tâm thành phố, chủ yếu ở các quận Tây Hồ, Ba Đình, Đống Đa, Hoàn Kiếm, Hai Bà Trưng trong phạm vi 2 huyện Thọ Xương và Vĩnh Thuận thời phong kiến. Ở giai đoạn II này, PGS.TS. Vũ Văn Quân cùng các cộng sự đã tổ chức biên soạn, dịch thuật bộ sách Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội. Bộ sách được xuất bản gồm 10 đầu sách, mỗi đầu sách tương đương với một huyện ở thời điểm lập địa bạ (1805), đó là:

- Địa bạ huyện Chương Đức
- Địa bạ huyện Đan Phượng, 2 tập
- Địa bạ huyện Gia Lâm, 2 tập

- Địa bạ huyện Hoài An
- Địa bạ huyện Phú Xuyên, 2 tập
- Địa bạ huyện Phúc Thọ
- Địa bạ huyện Sơn Minh, 2 tập
- Địa bạ huyện Thanh Oai, 2 tập
- Địa bạ huyện Thanh Trì, 2 tập
- Địa bạ huyện Thượng Phúc, 2 tập

Với 10 đầu sách gồm 17 tập, dung lượng trên 15.000 trang in được xuất bản lần này mà nội dung bao gồm gần như toàn văn địa bạ của từng huyện, chúng tôi tin tưởng bộ sách sẽ là tài liệu tham khảo quý giá cho các nhà nghiên cứu trong nhiều lĩnh vực khoa học từ sử học, kinh tế học đến văn hóa học, ngôn ngữ học, địa danh học, văn tự học... Chúng tôi hy vọng bộ sách cũng hữu ích cho giới chức lãnh đạo trong việc hoạch định các chính sách về quản lý và sử dụng đất đai, một trong những lĩnh vực hết sức nóng bỏng, được cả xã hội quan tâm trong tình hình hiện nay.

Với những khó khăn, phức tạp của công việc như đã nói trên, chắc chắn bộ sách không tránh khỏi sai sót. Nhà xuất bản Hà Nội mong nhận được ý kiến đóng góp từ bạn đọc để tiếp tục hoàn thiện bộ sách trong những lần xuất bản sau.

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI

LỜI NÓI ĐẦU

1. Trong di sản văn hiến Thăng Long - Hà Nội, nguồn tài liệu chữ viết có vị trí và giá trị cực kỳ to lớn. Đó vừa là một loại hình di sản cần được bảo tồn, vừa là một nguồn tư liệu phục vụ cho việc nghiên cứu Thủ đô trên mọi phương diện, đặc biệt là về lịch sử và văn hóa. Tuy nhiên, hầu hết các nguồn tài liệu chữ viết thời trung đại là bằng chữ Hán Nôm. Điều này gây khó khăn cho bạn đọc, nhất là những người không biết chữ Hán Nôm. Việc dịch các nguồn tài liệu này ra chữ Quốc ngữ là cần thiết, nhưng do khối lượng rất lớn nên chỉ có thể làm từng bước. Trước đây công việc này đã được các nhà nghiên cứu tiến hành, nhưng vì nhiều lý do, chưa được nhiều. Với việc thành phố Hà Nội triển khai “Dự án Điều tra, sưu tầm, biên soạn và xuất bản Tủ sách Thăng Long ngàn năm văn hiến” nhân dịp kỷ niệm 1000 năm Thăng Long - Hà Nội, công việc được đẩy mạnh hơn, với nhiều bộ sách tuyển tập tư liệu được xuất bản về văn khắc, hương ước tục lệ, thần tích thần sắc, địa chí,... Với riêng loại tài liệu địa bạ, bộ sách *Địa bạ cổ Hà Nội: Huyện Thọ Xương, Vĩnh Thuận* (2 tập) do GS. Phan Huy Lê tổ chức biên soạn, được hoàn thiện và tái bản trong khuôn khổ “Tủ sách Thăng Long ngàn năm văn hiến (giai đoạn I)” đã được các nhà nghiên cứu và bạn đọc đánh giá cao, trở thành một trong những nguồn tài liệu không thể thiếu cho nghiên cứu về lịch sử và văn hóa truyền thống của đô thị Thăng Long - Hà Nội. Tuy nhiên, bộ sách mới chỉ bao gồm địa bạ khu vực trung tâm thành phố (chủ yếu các quận Tây Hồ, Ba Đình, Đống Đa, Hoàn Kiếm, Hai Bà Trưng, tương đương với hai huyện Thọ Xương và Vĩnh Thuận trước đây).

Với việc thành phố Hà Nội triển khai “Dự án Điều tra, sưu tầm, biên soạn và xuất bản Tủ sách Thăng Long ngàn năm văn hiến (giai đoạn II)”, công tác tổ chức biên dịch và xuất bản bộ sách tư liệu địa bạ được triển khai trên quy mô rộng hơn. Tuy nhiên, do nhiều hạn chế, công việc cũng chưa tiến hành được triệt để trên toàn bộ địa bàn thành phố.

2. Bộ sách *Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội* công bố lần này gồm 10 đầu sách, mỗi đầu sách tương đương với một huyện ở thời điểm lập địa bạ (1805), gồm:

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Chương Đức

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Đan Phượng

TUYỂN TẬP ĐỊA BẠ THĂNG LONG - HÀ NỘI

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Gia Lâm

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Hoài An

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Phú Xuyên

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Phúc Thọ

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Sơn Minh

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Thanh Oai

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Thanh Trì

Tuyển tập địa bạ Thăng Long - Hà Nội: Địa bạ huyện Thượng Phúc¹.

Hiện nay, kho tư liệu địa bạ được bảo quản chủ yếu ở Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I thuộc Cục Văn thư Lưu trữ Nhà nước và ở Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm thuộc Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam. Kho địa bạ ở Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I phần lớn là các bản chính và gần như đầy đủ, còn tại Viện Nghiên cứu Hán Nôm đều là các bản sao và chỉ có ở một số địa phương từ Hà Tĩnh trở ra và cũng không đầy đủ. Vì vậy,, nguồn tài liệu địa bạ được sử dụng để biên dịch ở đây chủ yếu khai thác tại Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I (duy nhất trường hợp huyện Phúc Lộc [Phúc Thọ] không có địa bạ tại Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I nhưng lại có địa bạ [không đầy đủ] ở Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm nên chúng tôi buộc phải sử dụng nguồn tài liệu lưu trữ tại đây).

3. Địa bạ là nguồn tài liệu có giá trị nghiên cứu trên nhiều phương diện. Với nội dung phong phú, trong đó chủ yếu là các thông tin về đất đai, địa bạ là bức tranh tương đối toàn diện về đời sống xã hội Việt Nam, cả nông thôn và đô thị, ở nửa đầu thế kỷ XIX, với những hình ảnh chân thực về cảnh quan, quy hoạch không gian, quan hệ ruộng đất, tình hình sản xuất,, canh tác của từng đơn vị hành chính cơ sở... Việc biên dịch từ chữ Hán Nôm sang chữ Quốc ngữ và công bố toàn văn gần như trung thành tuyệt đối với nguyên bản sẽ làm thoả mãn nhiều đối tượng bạn đọc. Các nhà

¹ Huyện Chương Đức nay phần lớn là huyện Chương Mỹ; huyện Đan Phượng nay gồm cả huyện Đan Phượng và huyện Hoài Đức; huyện Gia Lâm nay gồm huyện Gia Lâm, quận Long Biên và một phần thuộc đất tỉnh Hưng Yên; huyện Hoài An nay một phần là huyện Ứng Hòa; huyện Phúc Lộc nay là huyện Phúc Thọ và thị xã Sơn Tây; huyện Sơn Minh nay phần lớn là huyện Ứng Hòa; huyện Thanh Oai nay là huyện Thanh Oai và thị xã Hà Đông, huyện Thanh Trì nay gồm quận Hoàng Mai,, huyện Thanh Trì và huyện Thường Tín; huyện Thượng Phúc nay phần lớn là huyện Thường Tín.

khoa học có thể nhìn thấy từ đây, ở mỗi đơn vị xã thôn hay trên các cấp độ không gian rộng lớn hơn (một tổng, một huyện, một phủ...) nhiều vấn đề căn bản và thú vị của đời sống xã hội. Một công dân bình thường có thể qua đây thấy lại hình ảnh làng quê mình hai trăm năm về trước với giáp giới đông tây nam bắc, một con đường, một dòng sông mà nay đã có nhiều thay đổi, tên mỗi xóm ngõ hay từng cánh đồng và hàng trăm tên tuổi gọi nhớ về một quá khứ xa xăm... Tóm lại, nhiều lĩnh vực khoa học, từ sử học, kinh tế học đến văn hoá học, ngôn ngữ học, địa danh học, văn tự học... đều có thể tìm thấy từ địa bạ nguồn dữ liệu phong phú và hứa hẹn nhiều khám phá, phát hiện có ý nghĩa.

4. Việc nhận thức về giá trị nguồn tư liệu địa bạ trong nghiên cứu lịch sử nói riêng và xã hội Việt Nam truyền thống nói chung đã được các nhà nghiên cứu, cả trong và ngoài nước nhận ra từ khá sớm. Nhiều người đã rất dày công trong khai thác, phân tích và đã có được những thành công rất đáng ghi nhận (như GS. Nguyễn Đức Nghinh ở Trường Đại học Sư phạm Hà Nội I, học giả Nguyễn Đình Đầu ở Thành phố Hồ Chí Minh...). Nhiều sinh viên, học viên cao học, nghiên cứu sinh ngành Lịch sử đã chọn địa bạ triều Nguyễn làm đối tượng nghiên cứu hoặc sử dụng như nguồn tài liệu chính để tìm hiểu về tình hình ruộng đất, các vấn đề kinh tế, xã hội và văn hoá của một địa phương, hay không gian lịch sử nhất định ở đầu thế kỷ XIX... Vào đầu những năm 90 của thế kỷ trước, dưới sự tổ chức của GS. Phan Huy Lê, một kế hoạch nghiên cứu địa bạ được triển khai, kết quả là sự ra đời của hai tập sách *Địa bạ Hà Đông* (1995) và *Địa bạ Thái Bình* (1997) và sau đó là *Địa bạ cổ Hà Nội: Huyện Thọ Xương, Vĩnh Thuận*¹. Nếu GS. Nguyễn Đức Nghinh và nhiều nhà nghiên cứu khác tập trung khai thác và xử lý thông tin triệt để từ địa bạ thì nhà nghiên cứu Nguyễn Đình Đầu mới chủ yếu khai thác và giới thiệu các thông tin tổng quát nhất. Cách thứ nhất có hạn chế là số lượng tài liệu được khai thác và xử lý không nhiều, cách thứ hai tuy giới thiệu

¹ Phan Huy Lê (Chủ biên) - Vũ Minh Giang - Vũ Văn Quân - Phan Phương Thảo (1995), *Địa bạ Hà Đông*, Hà Nội; Phan Huy Lê (Chủ biên) - Nguyễn Đức Nghinh - Vũ Minh Giang - Vũ Văn Quân - Phan Phương Thảo (1997), *Địa bạ Thái Bình*, Nxb. Thế giới, Hà Nội; Phan Huy Lê (Chủ biên) (2010): *Địa bạ cổ Hà Nội: Huyện Thọ Xương, Vĩnh Thuận*, Nxb. Hà Nội.

TUYỂN TẬP ĐỊA BẠ THĂNG LONG - HÀ NỘI

được nhiều tài liệu nhưng thông tin cung cấp cho người đọc rất hạn chế. Tiến thêm một bước, nhóm nghiên cứu của GS. Phan Huy Lê, bằng việc áp dụng công nghệ thông tin, bước đầu có xử lý số liệu để cung cấp cho các nhà nghiên cứu nhưng vẫn cơ bản giữ được tính sơ cấp của nguồn tài liệu. Để đảm bảo tính toàn vẹn nguồn thông tin của tài liệu địa bạ, cũng là nhằm giới thiệu một di sản quý báu của Việt Nam nói chung, của Thăng Long - Hà Nội nói riêng, các tập sách này giới thiệu bản dịch gần như toàn văn nguồn tài liệu địa bạ của 10 huyện trên địa bàn thành phố Hà Nội hiện nay vào thời điểm đầu thế kỷ XIX.

5. Bộ sách được hoàn thành nhờ sự quan tâm đặc biệt của lãnh đạo Thành phố Hà Nội, của Ban Quản lý Dự án “Điều tra, sưu tầm, biên soạn và xuất bản Tủ sách Thăng Long ngàn năm văn hiến (giai đoạn II)”. Trong quá trình tổ chức biên soạn, nhóm tác giả luôn nhận được sự ủng hộ của lãnh đạo Viện Việt Nam học và Khoa học phát triển và lãnh đạo Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn (Đại học Quốc gia Hà Nội). Các cơ quan lưu trữ tài liệu địa bạ (Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I - Cục Văn thư Lưu trữ Nhà nước và Viện Nghiên cứu Hán Nôm - Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam) đã tạo điều kiện thuận lợi trong tiếp cận và khai thác tài liệu. Các nhà khoa học tham gia Hội đồng đánh giá đề cương, đánh giá bản thảo, do GS.TSKH. Vũ Minh Giang làm Chủ tịch cùng các thành viên: PGS.TS. Nguyễn Thị Phương Chi, PGS.TS. Nguyễn Đức Nhuận, TS. Nguyễn Ngọc Nhuận, PGS.TS. Phạm Thị Thuỳ Vinh, PGS.TS. Trần Thị Vinh, các lãnh đạo Nhà xuất bản Hà Nội và Ban Quản lý Dự án đã có những đóng góp hết sức quý báu. Xin được gửi lời tri ân chân thành và sâu sắc nhất.

Trên phương diện khoa học, bộ sách này như sự tiếp nối các công trình nghiên cứu và công bố tư liệu địa bạ do GS. Phan Huy Lê tổ chức triển khai mà nhiều trong số các tác giả ở đây từng được tham gia. Giáo sư là người sớm nhận ra giá trị đặc biệt của nguồn tài liệu địa bạ và tiếp cận việc khai thác và công bố nguồn tài liệu này theo hướng cung cấp thông tin một cách đầy đủ nhất cho các nhà khoa học, được giới nghiên cứu trong và ngoài nước đánh giá cao. Đồng thời, cũng chính giáo sư là một trong những người nâng đỡ cho ý tưởng của Nhà xuất bản Hà Nội, của Ban Quản lý Dự án “Điều tra, sưu tầm, biên soạn và xuất bản Tủ sách Thăng Long ngàn